

ПОКЛАДИ ВУГЛЕВОДНІВ НА ЛЕВАНТІЙСЬКОМУ ПЛАТО ЯК ФАКТОР ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ІЗРАЇЛЮ

У наведеній нижче статті розглядається значення покладів енергоносіїв, відкритих на Левантійському плато Середземного моря, у тому числі в економічних зонах країни, для геополітичної стратегії Ізраїлю. Виявлено основних потенційних партнерів і конкурентів у сфері експорту природного газу до Європи, окреслені кілька ймовірних сценаріїв розвитку ситуації, проаналізовані ключові проблеми, пов'язані з кожним з них.

Зроблено огляд публікацій, присвячених тематиці місця енергоносіїв у близькосхідній системі безпеки, зокрема в контексті взаємин Ізраїлю і сусідніх країн, а також залучення в регіональну політику зовнішніх гравців. Увагу приділено також значенню покладів вуглеводнів для внутрішньої політики та економіки Держави Ізраїль.

Спільна розробка та експлуатація родовищ вуглеводнів у Східному Середземномор'ї могла б сприяти зміцненню миру і співробітництва в регіоні, а в довгостроковій перспективі навіть зближення з Європою. Водночас час існуюча геополітична регіональна кон'юнктура, на додаток до численних внутрішньополітичних факторів, не дозволяє очікувати подібних зрушень в осяжному майбутньому.

Ключові слова: Ізраїль; Близький Схід; енергоносії; Левант; геополітика.

Вступ. Вуглеводні завжди були чинником у геополітичному тиску країн-експортерів, у тому числі на Ізраїль: у 1947 році, американське нафтове лобі опиралося розділу Палестини, побоюючись реакції арабських партнерів, нафтове ембарго країн ОПЕК 1973 року призвело до тиску провідних міжнародних гравців на ізраїльську державу для того, щоб змусити Єрусалим відмовитися від територій, захоплених під час війни 1967, а також до розриву дипломатичних відносин із майже усіма африканськими країнами. Таким чином, пошук власних енергетичних ресурсів, а також можливостей для диверсифікації та енергозбереження, завжди були серед головних пріоритетів Ізраїлю.

З кінця 1990-х років і до того досить непроста геополітична ситуація на Левантійському плато Середземного моря стала більш заплутаною: неподалік від ізраїльського міста Ашдод було відкрито величезний депозит газу загальною оціночною вартістю 4 млрд дол. США. Подальше відкриття величезних полів Тамар і Левафан ще більше ускладнило зовнішньополітичну ситуацію в регіоні, коли кілька сусідніх з Ізраїлем країн зробили заяви про суперечливість того, що газ із цих покладів належить тільки Ізраїлю. Зокрема, коли Ізраїль і Кіпр оголосили про розгляд можливості створення консорціуму для розвідки області, Туреччина рішуче протестувала проти «нехтування» інтересами невизнаної Республіки Північного Кіпру.

У свою чергу, відкриття великих родовищ дозволило Ізраїлю переміститися (хоча станом на

2018 рік здебільшого ще на рівні планів) із категорії країн – виключно імпортерів енергії до категорії експортерів, зокрема, до сусідніх Йорданії та Єгипту. На території останнього після «арабської весни» система транспортування газу періодично зазнавала ушкоджень збройними групами, які неодноразово перешкоджали постачанню єгипетського газу в Ізраїль та Йорданію і таким чином змусили ізраїльську сторону активніше розробляти відкриті поля. Варто згадати, що можливість отримати довгоочікувану енергетичну незалежність стала одним із каменів спотикання під час дебатів серед ізраїльського керівництва щодо принципів розподілу видобутого газу: скільки слід направити на експорт і скільки має залишатися в країні.

Крім того, на особливу увагу в питанні експлуатації вищезазначених покладів заслуговують інтереси Російської Федерації, яка навіть намагалася отримати ексклюзивні права на експорт скрапленого газу з поля Левафан, але зустрілася з опором ізраїльської влади через побоювання появи монополіста на вітчизняному енергетичному ринку, що лишило б усі роботи з розвідки та експлуатації шельфу будь-якого сенсу.

Таким чином, проблема розробки Ізраїлем енергетичних родовищ на Левантійському плато має ряд аспектів, які заслуговують ретельного розгляду, зокрема з метою вивчення їх впливу на міжнародні відносини на регіональному та міжрегіональному рівнях.

Методи дослідження. Об'єктом цієї статті є геополітична ситуація навколо держави Ізраїль, предметом – місце в ній родовищ вуглеводнів в економічних водах країни.

З огляду на необхідність розгляду питання з урахуванням аспекту часу і в контексті взаємодії декількох чинників, були використані теоретичні методи дослідження: історичний метод (аналіз зміни впливу проблеми з плином часу), структурно-функціональний (розгляд інтересів і мотивів всіх задіяних суб'єктів), факторний аналіз, гіпотетично-дедуктивний (для побудови цілісної концепції).

Огляд літератури за темою. Основний масив літератури з проблематики енергоносіїв на Леванті складають публікації в періодичних виданнях. Не вдалося знайти дисертацію або монографії у російськомовному чи україномовному науковому дискурсі. Водночас заслуговує уваги стаття М. П. Кравченко [1] про геополітику природного газу взагалі, яка віддзеркалює одну з точок зору на геополітичну важливість вуглеводнів і надає загальну фактологічну основу на цю тему. Тим не менш, в електронних періодичних виданнях, а також на інформаційних ресурсах розміщуються багато статей на цю тему.

У свою чергу, кілька наукових публікацій і книг англійською мовою приділяють значну увагу цьому питанню або як частині якоїсь іншої проблеми або як незалежному предмету. Найчастіше – у контексті енергетичної політики на Близькому Сході та в області Північної Африки. Розглянуто питання економічної та геополітичної важливості енергетичних ресурсів, розвитку ринків вуглеводнів у контексті геополітичних збурень, у роботі авторів С. Коломбо, М. ЕльХаррака та Н. Сарторі [2]. На додаток до представлення їх бачення майбутнього природного газу загалом, а також геополітичного аспекту торгівлі скрапленим газом, автори приводять до детального аналізу «газового сектору» США, Японії, Росії, ЄС і регіональних ринків – Південної Америки, Середземноморського регіону, Азії та на Африки південь від Сахари.

Д. Коен і М. Корнер, співробітники хайфського інституту С. Німана в галузі національної політики у своєму дослідженні [3] вирішили ретельно проаналізувати стан ізраїльської нафтової і газової промисловості, а також надати рекомендації ізраїльському уряду щодо кроків, які сприяли б її розвитку на благо національної економіки і зміцненню позиції країни на міжнародній арені. Також питанню ізраїльської нафти і газу, але в контексті впливу на баланс влади в регіоні, зокрема, значення відкриття нових родовищ для геополітичної позиції країн ОПЕК, присвячена вивченню К. Крейга і С. Джонса [4].

Збірник статей колективу авторів М. Блондхейма, А. Стергіу, К. Улусой [5], крім представлення геополітичної важливості енергетичних ресурсів для конкретних країн, зокрема держав ЄС, та історичного екскурсу, також містить розгляд наслідків «арабської весни» для регіону Близького Сходу та аналізу правових аспектів як розмежування, так і демаркації морських кордонів і виробництва вуглеводнів на території Левантійського плато. Двосторонні відносини

в контексті розробки покладів нафти і газу, розглядаються, наприклад, у роботі Г. Аль-Даразі [6].

Матеріали конференцій із видобутку нафти і газу в Середземному морі є додатковим джерелом інформації та експертних оцінок із різних аспектів проблеми: Eastern Mediterranean Gas conference, Mediterranean Oil & Gas Summit, Lebanon International Oil & Gas Summit, Eastern Mediterranean Gas Conference, Mediterranean Offshore Conference & Exhibition. Зокрема, збірник доповідей учасників конференції «енергетична співпраця та безпека у Східно-середземноморському регіоні: сейсмічний зсув у бік миру чи конфлікту?», під ред. д-ра А. Джаннукопулоса [7] дає можливість ознайомитися з дослідженнями експертів, уключаючи міністра води та енергетики Ізраїлю Ш. Цемаха, щодо таких нюансів, як вплив розвитку покладів на безпеку в регіоні, потенціал європейського ринку для експорту газу з ізраїльських, кіпрських та інших регіональних полів, а також можливі сценарії взаємодії для основних країн регіону – зокрема, Греції та Ізраїлю.

Таким чином, інформація в англійській науково-експертній спільноті дає можливість проводити досить повне дослідження проблеми, ідентифікованої в назві. Слід зазначити, що Ізраїль не публікує офіційного документа, який би містив узагальнену стратегію зовнішньої політики. Обговорення політичними силами актуальних проблем відбувається, в основному, в порядку їх виникнення. Серед іншого, геополітичне значення розвідки в ізраїльських економічних водах нафти і газу також розглядається в основному в рамках створених ad hoc комісій і комітетів (наприклад, у 2011 році під керівництвом міністра водних ресурсів і енергоресурсів Ш. Цемаха). З іншого боку, у науковому співтоваристві, зокрема Інститутом досліджень національної безпеки (INSS), серед працівників і керівників якого є багато колишніх державних службовців досить високого рівня, постійно публікуються рекомендації та аналітичні матеріали з цього питання і цілком імовірно, що ці матеріали враховуються співробітниками відповідних відомств.

Результати дослідження. Країни, що розвиваються, уключаючи Єгипет і Ліван, починають відчувати нестачу енергоресурсів у зв'язку з підвищенням загального рівня споживання і бажанням перейти від екологічно шкідливого вугілля до більш чистого природного газу. Наприклад, в Єгипті близько 70 % електроенергії виробляється за допомогою цього виду палива¹. Очікується також, що відкриття нових родовищ в економічних водах цих країн призведе до поліпшення зовнішнього економічного балансу шляхом експорту надлишків газу до європейських країн. Крім того, наявність власних покладів може зберегти величезні суми – наприклад, за словами єгипетських чиновників, введення в експлуатацію у січні 2018 родовища Зохр (резерви оцінюються у 850 млрд куб. м.) зекономить єгипетському бюджету

¹ Ward A. Fossil fuel hope found in Egypt – Financial Times, February 27, 2017 URL: <https://www.ft.com/video/96aa3583-9d12-3c3c-86f6-236d1bad7e38>. (дата звернення 11.09.2018).

250 млн. дол. США на місяць, оскільки весь газ планується закачувати в єгипетські газосховища².

Проблема енергопостачання завжди була гострою для Ізраїлю, особливо у зв'язку зі зростанням чисельності населення та активним економічним ростом. Важливість забезпечення країни газом і нафтою підкреслили ембарго країн ОПЕК на нафту після війни Судного дня 1973 року, яким вони намагалися досягти міжнародної ізоляції Ізраїлю. Покупка вуглеводнів, досі залишається однією з найбільш непрозорих статей в ізраїльських статистичних таблицях, що легко зрозуміти, так як частина закупівель здійснюється за принципом реекспорту або через офшорні компанії з країн, які не хочуть рекламувати їхні торговельні зв'язки з єврейською державою.

3 2012 року Ізраїль майже половину нафтопродуктів (переважно сиру нафту) закупав у країнах СНД – Росії, Азербайджані, Казахстані³. Бажання здобути незалежність від імпорту з метою диверсифікації є однією з головних причин для активної розвідки Ізраїлем морського шельфу. Крім того, сусідні країни теоретично можуть у будь-який час піти на кроки, які загрожуватимуть безперервності постачання, як це трапилося з єгипетським газом під час саботажу кочовими бедуїнами роботи газопроводу в Йорданію і Ізраїль у 2011–2012 рр. Загалом, бажання позбутися необхідності ввезення скрапленого газу, у тому числі з Російської Федерації, мінімізувати геополітичні ризики і забезпечувати енергетичну незалежність, є одним із головних міркувань, що змушують країни Середземномор'я активно шукати вуглеводні у своїх економічних водах. Водночас російські нафтові та газові компанії намагаються активно входити в усі консорціуми, що розробляють нові поля. Наприклад, компанія «Роснефть» придбала 30 % концесії в полі Зохран (ще 10 % придбав «BP», головний пакет тримає компанія «Eni»).

Найбільша кількість газу у Ізраїлі використовується для виробництва електроенергії – зокрема, в 2014 і 2015 близько половини електроенергії в країні виготовляли з газу, що видобувається в Ізраїлі, 2 % з відновлюваних джерел енергії, решту – з використанням вугілля. У свою чергу, 79 % споживання газу у 2015 р. припало саме на енергетичний сектор [8]. На додаток до власного виробництва, Ізраїль має можливість ввезення скрапленого газу через водний термінал – в основному тільки в пікових навантаженнях через його низьку продуктивність, близько 590 тис. куб. м. /год.

До кінця XX століття вважалося, що територія країни повністю позбавлена такого роду мінералів. Перше невелике поле в Ізраїлі – Ноа – було відкрито в червні 1999 р., в лютому 2000 р. – більше за об'ємом Марі В (30 млрд куб. м.), газ з якого почав надходити

на ізраїльський ринок уже у 2004 р. Відкриття полів Тамар у 2009 (розрахунковий обсяг газу – 200 млрд куб. м.), і Левіафан (500 млрд куб. м.) перетворили Ізраїль на потенційного експортера газу і створило в країні енергетичні резерви на кілька десятиліть. Крім того, родовища стали можливою основою для покращення відносин Ізраїлю з сусідніми державами, зокрема Йорданією, яка витрачає 20 % ВВП на імпорт природного газу, що покриває майже повністю енергетичні потреби країни. Зокрема, у 2016 р. була підписана Двостороння угода на постачання газу з родовища Левіафан (заплановано введення в експлуатацію вже у 2019–2020 рр.) строком на 15 років і значення 10 млрд дол. США⁴.

Після виявлення значних покладів наступним логічним кроком стала конверсія якомога більшої частини ізраїльської економіки на цей вид пального і відхід від, наприклад, мазуту. У свою чергу, значна частина громадського транспорту типу автобусів вже переведена на скраплений газ із причини економії. Перехід ізраїльської енергетичної промисловості на газ збігся з падінням світових цін на нафту, що призвело до різкого зниження частки валютних платежів у галузі імпорту енергії: від 16 млрд дол. США в 2012 р. (коли через відключення від єгипетського газопроводу спостерігалася нестача природного газу) до 14,6 млрд дол. США у 2013 р., 12 млрд дол. США у 2014 р. і до 7,6 млрд дол. США [9], що склало 2 % ВВП. Це допомогло знизити інфляцію і покращити макроекономічні показники. Загалом, із 2004 до 2015 р. країна заощадила 11,2 млрд дол. США за рахунок скорочення імпорту вугілля та нафтопродуктів. Крім того, у подальшому експорт надлишків природного газу в обсязі до 10 млрд куб. м. може принести ізраїльській економіці додаткові 2 млрд дол. США на рік. Із метою зниження темпів зміцнення національної валюти Банк Ізраїлю вирішив збільшити резерви в іноземній валюті, які на грудень 2015 р. досягли найвищого рівня – 90 млрд дол. США. Таким чином, власні поклади газу значно сприяють зміцненню національної економіки і, як наслідок, підвищенню національної безпеки.

Експерти вважають, що розвідані запаси газу перевищують прогнозований попит Ізраїлю на наступні 50–70 років, і такі питання стали актуальними: 1) чи варто експортувати газ, тим самим набуваючи додаткові економічні та геополітичні важелі, або все-таки зберігати весь газ для майбутніх поколінь і, таким чином, ризикувати втратити інвесторів для подальшої розвідки; 2) чи варто виконувати остаточну конвертацію на газ генеруючих потужностей (з урахуванням екологічної проблемності вугілля) і транспорту, з метою зменшення необхідності імпорту нафтопродуктів.

Розв'язання вищезазначених проблем ускладнюється такими чинниками, як непрості відносини між Ізраїлем і сусідніми країнами (Палестина, Йорданія, Єгипет, Туреччина), надлишок поставок газу на

² Теперь все официально. Египет ввел в промышленную эксплуатацию газовое месторождение Зохран // Neftegaz. – RU, 31 января 2018 г. URL: <https://neftegaz.ru/news/view/168768-Teper-vse-ofitsialno.-Egipet-vvel-v-promyshlennuyu-ekspluatatsiyu-gazovoe-mestorozhdenie-Zohr>. (дата звернення 12.09.2018).

³ Бен Б. Израильская нефть, история вопроса // Институт Ближнего Востока, 30 сентября, URL: <http://www.iimes.ru/?p=15695>. (дата звернення 12.09.2018).

⁴ Staff T. Israel consortium signs 'historic' 15-year, \$10b gas deal with Jordan – The Times of Israel – April 24, 2018 – URL : <https://www.timesofisrael.com/israel-consortium-signs-15-year-10b-gas-deal-with-jordan/>. (дата звернення: 13.09.2018).

світових ринках і, як наслідок, низькі ціни, а також потреба в досить великих інвестиціях у розвиток газової інфраструктури, що супроводжується досить нестабільною кон'юктурою на ринку і неоднозначними перспективами. Крім того, найменший прибуток сьогодні дають саме глибоководні свердловини – такі, як у регіоні Східного Середземномор'я. З іншого боку, аналітики давно помітили циклічність злетів і падінь постачання і попиту на нафту і газ.

Якщо буде прийняте рішення про підтримку ідеї експорту надлишків ізраїльського газу, то він може здійснюватися як газовим трубопроводом, так і у вигляді скрапленого газу. Лише кілька десятків кілометрів наземного газопроводу можуть забезпечити постачання вуглеводнів до Палестини і Йорданії, а для експорту енергоносіїв на Кіпр, Єгипет і Туреччина необхідно прокласти підводну трубу довжиною від 200 до 550 км. З огляду на продовження розвідки в економічних водах Кіпру, в разі успіху є економічний сенс для об'єднання інтересів двох країн у цій галузі – це дозволить спростити логістику і знизити витрати кожної зі сторін. Усі ці проекти повинні були б враховувати внутрішній попит в країнах-імпортерах, хоча з Єгипту можна було б реекспортувати скраплений газ, використовуючи два існуючі термінали далі в Азію або Європу і з Туреччини до Європи з використанням інших гілок наземного газопроводу.

Тим не менш, відсутність консенсусу в ізраїльському уряді щодо комерційної сторони видобутку (яка частина газу повинна лишатись на внутрішньому ринку і яка – експортуватися, чи віддати право на весь видобуток одній компанії, у даному випадку – корпорації з американською резиденцією Noble Energy, чи це поставить країну в залежність від волі монополіста і т. д.) значно ускладнює залучення додаткових інвестицій і як наслідок – фактичний видобуток.

У будь-якому разі, для експорту газу Ізраїлю необхідно було б залучити партнера – Єгипет або Туреччину. На сьогодні засоби масової інформації циркулюють інформацію про те, що турецька та ізраїльська сторони розглядають можливість угоди про примирення з угодою – більшість експертів погоджуються, що газові проекти двох країн можуть сприяти їх зближенню. Водночас такий проект стовідсотково зачіпає преференції Російської Федерації, яка може мати свої заперечення: Туреччина сьогодні є другим за обсягами імпортером газу з Росії, і, природно, поява на турецькому ринку будь-якого іншого контрагента не в російських інтересах. Крім того, експорт газу з Ізраїлю до Туреччини неминуче позначається на виключній економічній зоні Кіпру, тому будь-які проекти повинні також уключати представників кіпрської сторони: оскільки Конвенція ООН про морське право не чітко регулює питання прокладання трубопроводів в ексклюзивних економічних зонах прибережних держав третіми сторонами, очевидно, що буде потрібна або окрема угода з Кіпром, або до того ж вирішення проблеми Кіпру (тобто угода з Туреччиною).

Що стосується відносин з Єгиптом, то з 1979 р. обидві сторони дотримуються Угоди про перемир'я, за підтримки співпраці в галузі безпеки на Синайському півострові, в секторі Газа, у галузі водопостачання і т. д. Можливо, співпраця в газовій промисловості може стати додатковим фактором зміцнення двосторонніх відносин і сприяти розвитку економік обох країн. Однак, на початку 2018 р. в Єгипті почалося виробництво газу з величезного родовища Зохр, що зменшує важливість такої співпраці для єгипетської сторони.

Водночас підводне багатство не найкращим чином впливає на відносини Ізраїлю з Ліваном: так, компанія Епі опинилася учасницею конфлікту через розвідку на блоці 9, права на який заявляли обидві країни. Наприкінці 2017 р. ліванська сторона видала право досліджувати ділянку міжнародному консорціуму на чолі з французькою компанією Total. У відповідь, ізраїльська сторона назвала можливе проведення робіт на ділянці зухвалим і провокаційним, а терористичне угруповання Хезболла, засноване в Лівані висловило готовність атакувати бурові установки, якщо робота на них буде проводитися в інтересах Ізраїлю. Конфлікт було врегульовано (принаймні тимчасово) тільки після заяви Total, що робота буде проводитися не ближче, ніж 25 км від суперечливої межі, таким чином, не впливаючи на інтереси Ізраїлю.

Слід зазначити, що Ліванський проект на сьогодні, ймовірно, найбільш «сирий»: окрім того, що ліванський уряд витратив багато часу, щоб прийняти необхідні закони, Бейрут ще не висловив чіткого бачення розподілу потенційного доходу від видобутку: яку частину слід залишити на внутрішньому ринку, що піде на експорт. Крім того, розробка окремої ділянки не настільки економічно доцільна, як у разі, якби одна корпорація працювала на декількох інших сусідніх місцях – і в цьому основна складність, тому що сусідні ділянки належать або Кіпру, або Ізраїлю. Співпраця Бейрута з Єрусалимом станом на сьогодні неможлива, але за великим рахунком, Нікосія теж навряд чи захоче перейти до спільного проекту, тому що це може викликати негативну реакцію Ізраїлю з перспективою виходу з інших не менш важливих спільних проектів.

Обговорення отриманих результатів. Розгляд проблеми видобутку енергоносіїв на Левантійському плато і їхньої ролі у зовнішній політиці Ізраїлю неминуче базуватиметься на політичному реалізмі і системному аналізі, тому що геополітична ситуація країни змушує уважно враховувати всі дотичні фактори, зокрема, політичну ситуацію в сусідніх країнах, ситуацію на світових ринках, зокрема, програмного забезпечення і т. д. Більшість авторів вивчених робіт засновують свої висновки та рекомендації на міркуваннях політичного прагматизму, який єдиний має сенс для країни настільки невеликого розміру, яка в принципі залежить від балансу влади більших гравців на світовій арені.

У внутрішній політиці Ізраїлю ще не було прийняте остаточне рішення на користь або консервативного підходу до питання, або ліберального. Зважаючи на досить активне політичне життя країни,

що призводить до частих парламентських виборів і як наслідок зміни урядових і спеціалізованих міністерств, зміни балансу політичних сил, що впливають на прийняття рішень, майбутнє видобутку газу в ізраїльських економічних водах залишатиметься невизначеним ще певний час – можливо, до якогось нового масштабного конфлікту або зміни внутрішньополітичної ситуації в сусідніх країнах, яка призведе до збільшення напруги в регіоні.

Теоретизація питання, обговореного в цій статті, неможлива окремо від розгляду більш поширених проблем регіону Близького Сходу – наслідків «арабської весни», протистояння з Іраном, присутності Російської Федерації і т. д. Тут ми приходимо до доцільності використання для аналізу ситуації теорії ігор Дж. фон Неймана і О. Моргенштерна.

Оскільки Ізраїль був від початку створений як єврейська держава, як свого роду гарантії неможливості повторення трагедії Голокосту, слід урахувати також і силу ізраїльського націоналізму, оскільки це не просто питання кордонів або спірних територій. Кажучи взагалі, саме існування країни залежить від збереження примату «єврейськості» ізраїльської політики в будь-якій сфері.

Висновки. Загалом кажучи, головною проблемою виробництва енергетичних ресурсів на Левантійському плато є відсутність єдиної геополітичної кон'юнктури в регіоні. Територіальні спори, напружені двосторонні відносини і сильний вплив третіх осіб (наприклад, Росія) додатково ускладнюють вже і так складну ситуацію.

З іншого боку, у самому Ізраїлі також існують розбіжності між політичними силами щодо використання ресурсів уже досліджених покладів, що ускладнює інвестиційну діяльність консорціумів із видобутку нафти і газу і віддаляє повноцінне введення в експлуатацію родовищ. Єдиним абсолютно безперечним геополітичним бонусом відкриття на Леванті вуглеводневих родовищ для Ізраїлю є цілком реальна енергетична незалежність і значна економія коштів, які можуть бути спрямовані на рішення інших актуальних проблем. Також незаперечним є те, що наявність таких значних природних ресурсів, беручи до уваги зростаючу потребу в енергії (навіть беручи до уваги розвиток альтернативних джерел), дає деякі переваги країні – принаймні потенційну зацікавленість у співпраці сусідніх країн з Ізраїлем.

Лідери Ізраїлю, Кіпру, Туреччини та Єгипту неодноразово висловлювали переконання, що спільна розробка та експлуатація родовищ вуглеводнів у Східному Середземномор'ї може сприяти консолідації миру і співробітництва в регіоні, а в довгостроковій перспективі – навіть зближенню цих країн і Європи. Такий сценарій вимагав би значних зусиль, високого рівня співпраці та компромісу усіх сторін – тому, на жаль, перспективи його реалізації все ще дуже непевні, беручи до уваги політичні процеси, суперництво прихильників міркувань енергетичної безпеки і політичних амбіцій експортера енергії у кожній із країн регіону, безпекову ситуацію та інші чинники.

Список використаних джерел

1. Кравченко М. П. Геополитика природного газа // Вестник МГЛУ. – 2015. – Вып. 2 (713). URL : <http://libranet.linguanet.ru/prk/Vest/Vest15-713zc.pdf>. (дата звернення : 25.03.2018).
2. Colombo S., El Harrak M. and Sartori N. The Future of Natural Gas Markets and Geopolitics. In Lenthe / European Energy Review. 2016. URL : http://www.iai.it/sites/default/files/iai-ocp_gas.pdf. (дата звернення : 27.03.2018).
3. Cohen G., Korner M. Israeli Oil & Gas Sector Economic and Geopolitical Aspects: Distinguish between the Impossible, the Potential and the Doable. Haifa, Israel: Samuel Neaman Institute, 2016. 30 p.
4. Craig A. K., Jones C. Discovery of Israel's Gas Fields and Geopolitical Implications. Abu Dhabi, The UAE: Emirates Center for Strategic Studies and Research, 2013. 66 p.
5. Blondheim M., Stergiou A., Ulusoy K. Conflict & Prosperity: Geopolitics and Energy in the Eastern Mediterranean. Mamaroneck, NY: Israel Academic Press, 2017. – 230 p.
6. Al Darazy G. The Impact of Levant Basin Oil and Natural Gas Discoveries on Lebanese-Israeli Relations. Thesis. U. S. Army Command and General Staff College: Fort Leavenworth, Kansas, 2014 – URL : <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a613548.pdf>. (дата звернення : 27.03.2018).
7. Giannakopoulos A. (Ed.) Energy Cooperation and Security in the Eastern Mediterranean: A Seismic Shift towards Peace or Conflict? – Israel: The S. Daniel Abraham Center for International and Regional Studies, Tel Aviv University, 2016 – URL : <https://www.ceps.eu/system/files/Energy%20Cooperation%20and%20Security%20in%20the%20Eastern%20Mediterranean%20small%20file.pdf>. (дата звернення: 02.04.2018).
8. Dr. Navon E. Israel and the New Geopolitics of Energy. Israel: The Jerusalem Institute for Strategic Studies, 2017. – URL : <http://jiss.org.il/en/navon-israel-new-geopolitics-energy/>. (дата звернення: 02.04.2018).
9. Hasson S. Israel's Geopolitical Dilemma And the Upheaval in the Middle East. USA : University of Mariland, 2013. – URL : <https://cpb-us-east-1-juclugur1qwqqo4.stackpathdns.com/blog.umd.edu/dist/b/504/files/2017/09/2023twoenglish-148me7w.pdf>. (дата звернення 12.04.2018).
10. Dr. Tsakiris Th. The Energy Geopolitics of the Eastern Mediterranean and the Cyprus Problem. In: IEMed. Mediterranean Yearbook, 2017. URL : http://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/annuali/med.2017/IEMed_MedYearbook2017_energy_geopolitics_cyprus_Tsakiris.pdf/at_download/file. (дата звернення 11.04.2018).
11. Austvik O. G., Rzayeva G. Turkey in the Geopolitics of Natural Gas. In: M-RCBG Associate Working Paper Series | No. 66. USA: Harvard Kennedy School, 2016. 17 p.
12. Mammadov R. Israel–Egypt gas deal : politics, or business as usual? – USA: The Middle East Institute, 2018. – URL : <http://www.mei.edu/content/article/israeli-egyptian-gas-deal-politics-or-business-usual>. (дата звернення 13.04.2018).

13. Christou O., Adamides C. Energy securitization and desecuritization in the new Middle East – In : Security Dialogue, CA : Sage Publishing Journals, 2013. v. 44 issue 5–6. – URL : <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0967010613499786>. (дата звернення 11.04.2018).
14. Sartori N., Colantoni L. and Paceviciute I. Energy Resources and Regional Cooperation in the East Mediterranean. In: Working Papers 16 of Istituto Affari Internazionali, Italy, Rome, 2016. – URL : <http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1627.pdf>. (дата звернення 10.04.2018).
15. The Eastern Mediterranean's New Great Game Over Natural Gas In : Stratfor Worldview, 2018, February 22. – URL : <https://worldview.stratfor.com/article/eastern-mediterraneans-new-great-game-over-natural-gas>. (дата звернення 05.04.2018).
16. Dr. Nathanson R., Levy R. (Eds) Natural Gas in the Eastern Mediterranean. Casus Belli or Chance for Regional Cooperation? – Israel, Tel Aviv : Friedrich-Ebert-Stiftung and the Institute for National Security Studies, 2012. – URL : <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/israel/09591.pdf>. (дата звернення 20.03.2018).
17. Dr. Karagiannis E. (date unknown). The Emerging Gas Region of the Eastern Mediterranean. – URL : <http://web.isanet.org/Web/Conferences/FLACSO-ISA%20BuenosAires%202014/Archive/00aaff25-0cb5-485e-815d-e18736382f33.pdf> (дата звернення 25.03.2018)
18. Krhovska H. Conflict Resolution in the Disputes over Resources in the Eastern Mediterranean : The Case of Israel and Lebanon. – Lebanon, Beirut : Masaryk University, 2014. – URL : https://is.muni.cz/th/322082/fss_m/text_HK_final.pdf. (дата звернення 22.03.2018).
19. Rishmawi J. Regime Building in the Levant: The feasibility of cooperation in the Levant Basin. Egypt, Cairo : The American University in Cairo, 2014. – URL : <http://dar.aucegypt.edu/bitstream/handle/10526/3841/Final%20Thesis.pdf?sequence=4>. (дата звернення 23.03.2018).
20. Indeo F. The Levant energy basin : a geopolitical game changer in the Eastern Mediterranean? (Working paper). Seoul, Korea : The Center for Energy Governance & Security, 2016. – URL : <https://www.naturalgasworld.com/pdfs/Levant%20Indeo%20EGS%20Korea.pdf> (дата звернення 20.03.2018).
21. Reis D. Israeli-Egyptian Gas Diplomacy: Cooperation, Rejection and Possible Reversal. Israel, Haifa : University of Haifa, 2014. – URL : https://www.researchgate.net/publication/263332668_Israeli-Egyptian_Gas_Diplomacy_Cooperation_Rejection_and_Possible_Reversal. (дата звернення 28.03.2018).
22. Rettig E. Claim What's Yours. The Impact of Natural Gas Discoveries on Israeli Politics, Socioeconomic Discourse, and Regional Perception. A study. Israel, Herzliya : Freidrich Ebert Stiftung, 2016. – URL : <http://library.fes.de/pdf-files/iez/13037.pdf>. (дата звернення 26.03.2018).
23. Schmoll M. C. Gas in the maritime Exclusive Economic Zone of Israel and the transformation of the Regional Security Complex Levant. In : Journal of Military and Strategic Studies, 2016. Volume 17 Issue 3. Canada, Calgary : University of Calgary. – URL : <https://jmss.org/issue/view/4499>. (дата звернення 29.03.2018).

O. Novytska

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, Kyiv

HYDROCARBONS RESERVES IN THE LEVANT BASIN AS A FACTOR OF GEOPOLITICAL STRATEGY OF ISRAEL

The above article researches the role of the energy carriers' reserves discovered in the Levant basin of the Mediterranean, including the country's exclusive economic waters, in the geopolitical strategy of Israel. The aim of the article is to try to review all the factors and actors involved in gas and oil exploration in the region as well as to try to foresee the perspectives for cooperation. The object of the research is fuels and their place in geopolitics of a separate region as well as of a concrete country. The author used such scientific methods as historic (analysis of the problems' dynamics with time), structural-functional (consideration of the interests and motives of all the parties involved), factor analysis, methods of hypothesis and deduction (to formulate a concept). The scientific novelty of the article is that it's the first try to systematize research and analytical publications, dedicated solely to the role of hydrocarbons as a geopolitical factor. The paper can be used by international policy scientific researchers as well as by state officers in the form of a reference paper pertaining to the Middle East geopolitics. It's possible to conclude that joint research and exploitation of the hydrocarbons' deposits in the Eastern Mediterranean could contribute to strengthening peace and cooperation in the region and maybe on the global scale in general. However, the existing geopolitical regional situation, in addition to various local political factors, does not give reasons for expecting such shifts in the nearest future.

Key words: Israel; Middle East; gas; fuels; Levant; OPEC; geopolitics.

Рецензенти: Іванов М. С., д-р політ. наук, професор, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв;
Шевчук О. В., д-р політ. наук, професор, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв.